

Troms historielag
Romssa historjásearvi

Referat fra seminaret:

FREDSSEMINAR

8.-10. MAI 2015

Arr.: Troms historielag i samarbeid med Harstad historielag og Sør-Troms Museum

Trondenes historiske senter, Harstad
70 år siden krigens slutt

Tema: Trondenesleiren og Finnmarkskontoret 1945 -1951

Sammen med Sør-Troms Museum og Harstad historielag avholdt Troms historielag et spennende seminar i anledning 70 årsmarkering for krigens slutt. Hele 50 personer deltok både som tilhørere, foredragsholdere og ikke minst som tidsvitner. Med hjelp av de som hadde bodd i leiren, klarte vi på papiret å få rekonstruert leirene og flere gode beskrivelser på hvordan det var å leve i en flyktningeleir. Vi fikk mange beretninger som ble tatt opp og nedskrevet og dermed sikret for ettertida. I tillegg snakkes det om dette vellykkede seminaret og nye tips kommer fortløpende inn til Sør-Troms museum. Det trengs for dette er et kapittel i vår historie som er i ferd med å glippe. Gjenreisninga av Nord-Troms og Finnmark skulle ha vært dokumentert mye bedre enn det som foreligger.

Fra venstre, Vidkunn Eidnes, Torbjørn Jensen, Ivan Isaksen, May Larssen, Torberg Torbergesen, Liv Jensen, Roald Skoglund, Arnulf Jensen og Jon Bille. Disse tidsvitnene var helt til slutt på søndagen, men på lørdag hadde vi også Hennie Riise, Roger Riise, Karin Jusnes og Leif Lorentzen.

Vidkunn er et leksikon i seg selv, i tillegg til at han bodde rett ved flyktningeleiren, hadde han mye å bidra med. Arnulf, Liv og Torbjørn er søsken og foreldrene tok dem med tilbake til Havøysund. Ivan og May flyttet oppover til Honningsvåg. Og Torberg fulgte sin far, skolebestyreren på Trondenes, til Hammerfest. Roald og Jon sammen med de andre tidsvitnene kom fra Harstad.

Leiren på Trondenes besto mest av folk fra kommunene Kjølvik (det som i dag heter Nordkapp), Måsøy og Hammerfest. Derfor var det spesielt viktig at disse tidsvitnene stilte opp. Og flott var det å høre at de husket oppholde på Trondenes som noe positivt. De kunne både beskrive leiren, berette om flyktningenes skjebner og vise bilder fra leiren. Det var bilder der de kunne sette navn på personene også.

FOREDRAGENE:

Foredragsholderne var fra venstre Anders Ole Hauglid, Heidi Stenvold og Nina Planting Mølmann.

Historiker Anders Ole Hauglid sitt foredrag het «Det er kalt å bo i tegninger i Finnmark». Det var et utsagn fra Stortingets talerstol for å kritisere at gjenreisninga av Finnmark og Nord-Troms gikk for sakte. Han beskrev mye arbeidet som Finnmarkskontoret i Harstad sto ovenfor. Dette var den største statlige utplasseringa av oppgaver utafor Oslo den gang. Hauglid har sammen med Westrheim og Jensen skrevet boka «Til befolkningen – Brannhøsten 1944 – Gjenreisningen etterpå.»

Konservatorene Heidi Stenvold og Nina Planting Mølmann fortalte om «Nørdorganer for brakkereisning». De arbeider ved Gjenreisningsmuseet i Hammerfest.

Til slutt på lørdagsmorgenen orienterte Dag-Magnus Andreassen om fredningsarbeidet på Trondenes. Vi fikk her høre om kanskje det mest begivenhetsrike sted i landsdelen opp gjennom alle tider.

BEFARING:

Vidkunn Eidnes til høyre forteller om Trondeneshalvøya, gårdshauger og flyktningeleiren. Været var ikke til hinder for en vellykket tur med en dyktig guid. Turen gikk fra kirka, til Laugen, opp til Prekestolen, om begge fangeleirene til minnesmerket over russefangene og til slutt inn i Kirka. Da overtok Sigurd Stenersen som guid og deltagerne fikk en meget god innføring i Trondenes Kirke sin historie.

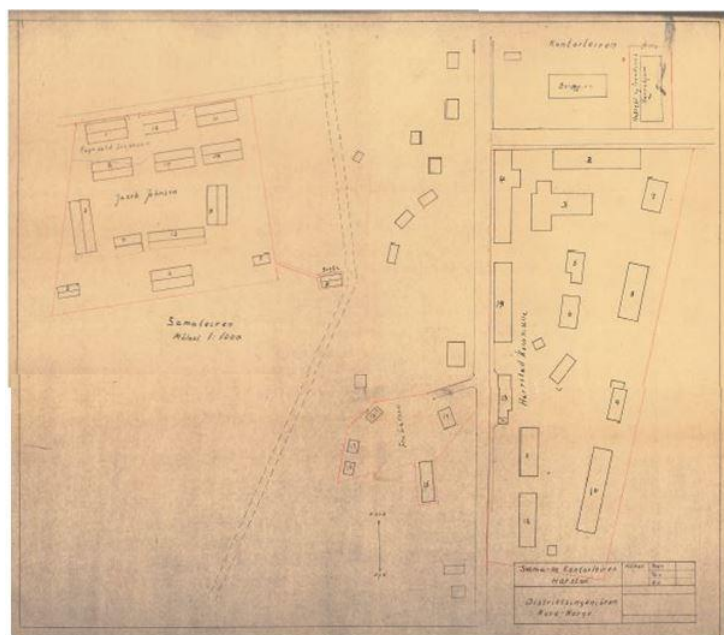
WORKSHOP:

Deltagerne ble delt inn i 4 grupper. Samtalen om gjenreisninga og livet i leirene, gikk livlig helt frem til middag. Her kom det en mengde opplysninger. Med opptak av beretningene fra Trondenes og fra byene Harstad, Hammerfest, Havøysund, Honningsvåg og Tromsø, vil arrangørene få mye etterarbeid med å skrive ut dette materialet. Det viktigste var å få tak i disse historiene for ettertida.

SØNDAGEN:

Frode Bygdnes la frem en oversikt over de 7 leirene som var samlingsleirer for flyktningene. Det var Trondenes-leiren som den absolutt største med opp til 1000 mennesker boende på en gang fordelt i 120 brakker. I tillegg var leirene spredt i Harstad ved Heggenkollen, Harstadbotn, Kanebogen og Stangnes. To av leirene ved Finnfjordbotn ble også brukt for de evakuerte flyktningene. Til sammen bodde det ca 2000 mennesker på en gang, og langt flere var innom disse leirene for kortere opphold. Etter hvert ble leirene rundt om avviklet og folk flyttet inn til Trondenes-leiren og leiren i Finnfjordbotn ble brukt til internatskole. Formelt ble leirene avviklet ca 1951, men mange brakker sto der lengre og huset folk.

Finnmarkskontoret ble etablert på Sama i Trondenes kommune og i Parken i Harstad kommune. Disse tyske brakkeleirene lå så nært opp til en annen at de utgjorde en enhet.

På dette kartet fra Distriktsingeniøren for Nord-Norge, er både Samaleiren og kontorleiren i Harstad tegna inn. Den røde streken markerer Finnmarkskontorets utstrekning. Her ser vi flere brakker enn hva som fins på de tyske kartene. Det kommer av at Finnmarkskontoret hadde behov for å føre opp flere brakker.

Etter denne orienteringa, fikk deltagerne se utstillinga «Brent land» som Elin Myhre orienterte om. Det er ei utstilling som er bygd på boka med samme navn som kom ut på Orkana forlag.

Så fikk deltagerne høre om Eva Strandbu som har skrevet bøkene «Evelyn og de grønne», «Flyktninger fra nord» og «Inn i ei ny tid» som alle omhandlet temaet vi behandlet. Det ble spilt av en video hvor Eva Strandbu leste fra forordet på boka «Inn i ei ny tid». Her kom det frem at mange reiste forbi Harstad og direkte heim. Den første sivile ulydigheten var et faktum.

Troms historielag hadde fått tak i et radioopptak fra 1947 av Lars Normann Sørensen. Han hadde intervjuet leirleder Arnstein Nilsen, husmor Nordås og skolebestyrer Kåre Åberg. Her fikk vi klare meldinger fra den eldre generasjon om hvordan det var å bo i leiren. Det var slettet ikke enkelt å være flyktning i eget land.

OPPSUMERING:

8.mai 1945 kom freden og flaggene gikk til topps. Men i Finnmark og Nord-Troms sto ikke en gang flaggstengene igjen etter tyskernes brenning av landsdelen. Nå begynte et stort løft for å hjelpe de som hadde mistet alt og var flyktninger i eget land. Landsdelen måtte gjenoppbygges, men først måtte miner ryddes og infrastruktur på plass. Myndighetene valgte å flytte ut gjenreisningskontoret for Finnmark og plasserte det i Harstad fra august 1945. Det var det nærmeste de kom Finnmark. Her var det kaier, lagerplass og muligheter for å etablere en statlig administrasjon med både forsvarlige bo og arbeidsforhold. De tyske brakkene på Sama og i Parken ble tatt til dette formålet. Denne statlige administrasjonen kunne starte på sin store oppgave med å bygge opp igjen den nordlige landsdelen.

Første tiltaket var å tenke på alle de folkene som hadde trosset tyskernes tvangsevakuering og som neppe kunne klare en vinter til. Alle de som hadde reist nordover sto også dårlig rustet til å klare kommende vinter ut fra at det ikke var noe å hjelpe seg med. Landsdelen lå i ruiner og infrastrukturen var ødelagt. Det var umulig å kunne bygge permanente hus for alle disse i løpet av den korte fredssommeren 1945. Myndigheten hadde og andre planer enn bare gjenreisning, de planla nye store industristeder og til det trengte dem mer tid. De tenkte derfor at det kunne bli aktuelt med reevakuering. Derfor ble de tyske forlegningene og fangeleirer rundt Harstad, satt i stand til å ta i mot flyktninger nordfra. Disse leirene var under Finnmarkskontoret sin ledelse frem til februar 1946. Da overtok Sosialdepartementet ansvaret for leirene.

Kanskje nettopp fordi Finnmarkskontoret kom hit opp og fikk se forholdene, tilpasset disse embetsmennene seg til situasjonen. Reevakuering ble ikke gjennomført. Brakkene ble brukt til de mest ivrige som ville nordover men ikke kom seg videre. Budsjettene for strakstiltak ble fort brukt opp for å etterkomme de prekære behovene, mens midlene for langtidsplanene måtte overføres til prekære formål.

Dette arbeidet ble ledet fra Harstad. Dermed fikk og Harstad-regionen kjennskap til offentlig administrasjon. Det ble mange kommende rådmenn som ble opplært her.

Noen av seminardeltagerne som fulgte engasjert med hele tiden.

Referat og foto: Frode Bygdnes